

1959/12 मे .

पारस नाथ ठाकूर

विरुद्ध

श्रीमती मोहनी दासी व इतर

(बी. पी. सिन्हा, पी. बी. गजेंद्रगडकर आणि के. एन.

वांचू, न्या. न्या.)

अंमलबजावणी- अंमलबजावणी करणा-या न्यायालयाने
मान्य केलेल्या विश्वासाच्या दस्तऐवजावर आधारित
देवाचा दावा-हुकूमधारकाने भरलेला खटला-कृत्य,
चारित्र्याने फसवे असल्यास-पुराव्याचे ओझे-समवर्ती
वस्तुस्थितीचे शोधनिष्कर्ष - दुसऱ्या अपिलात उच्च

न्यायालयाचे अधिकार - दिवाणी प्रक्रिया संहिता आदेश २
नियम ६०, ६३.

प्रतिवादी म्हणून प्रतिवादींनी दिवाणी प्रक्रिया संहितेच्या
आदेश २ नियम ६३ मधील तरतुदीनुसार अपीलकर्ता
देवतेच्या बाजूने केलेला विश्वासाचा दस्तऐवज खोटा आणि
काल्पनिक दस्तऐवज आहे आणि त्याद्वारे समाविष्ट
मालमत्ता त्यांच्या आदेशाच्या अंमलबजावणीत विकण्यास
पात्र आहेत असे जाहीर करण्यासाठी खटला दाखल केला,
ज्यातून सध्याचे अपील उद्भवते. खालील न्यायालयाने हा
खटला फेटाळून लावला परंतु उच्च न्यायालयाने देवतेवर
त्याचे शीर्षक सिद्ध करण्याची जबाबदारी टाकून खालील
न्यायालयांचे निष्कर्ष रद्दबातल ठरवले आणि प्रतिवादींचा
खटला निकाली काढला.

ट्रस्ट डीड हा काल्पनिक दस्तऐवज आहे की नाही, हा मुळात वस्तुस्थितीचा प्रश्न होता.

संदर्भ-मीनाक्षी मिल्स, मदुराई वि. आयकर आयुक्त,
मद्रास, [1956] एस.सी.आर.691

प्रिव्ही कौन्सिलच्या आणि या न्यायालयाच्या निर्णयांच्या प्रदीर्घ मालिकेने हे चांगलेच सिद्ध झाले होते की, उच्च न्यायालय दुस-या अपिलात खालील न्यायालयांनी काढलेल्या तथ्यांच्या निष्कर्षांमध्ये हस्तक्षेप करू शकत नाही, मग ते कितीही चुकीचे असले तरी.

वस्तुस्थितीच्या निष्कर्षांमागे जाणे उच्च न्यायालयाला खुले आहे, असे गृहीत धरले तरी जबाबदारीच्या प्रश्नावर त्यांनी स्वतःची पूर्णपणे दिशाभूल केल्याचे स्पष्ट झाले. वर्तमानासारख्या खटल्यात, जिथे फिर्यादीने गंभीरपणे

अंमलात आणलेला आणि नोंदवलेला दस्तऐवज काल्पनिक असल्याचे जाहीर करण्याची मागणी केली, तेव्हा ते तसे आहे हे सिद्ध करण्याचे दडपण त्याच्यावर मोठ्या प्रमाणात होते आणि ते दडपण आणखी अधिक वाढले जिथे त्याने कलम २१ अन्वये तृतीय पक्षाचा दावा कायम ठेवत न्यायालयाने दिलेला आदेश जाहीर करण्याची मागणी केली, ते ओ.२ आय आर. ६० अन्वये चुकीचे होते.

दिवाणी अपिलीय अधिकार क्षेत्र : दिवाणी अपील क्रमांक ६५५/१९५७.

ओरिसा उच्च न्यायालयाच्या २२ एप्रिल १९५४ च्या दुसऱ्या अपील क्रमांक १७४ सन १९४८, मधील निकाल आणि डिक्रीमधून विशेष अनुमती द्वारे अपील, कटक, जिल्हा न्यायाधीश, कटक यांनी १२ जानेवारी १९४८ च्या मुन्सिफ

अपील क्रमांक 309 मध्ये 1946 च्या मुन्सिफ अपील
क्रमांक 309 मधील निर्णय आणि डिक्रीमुळे उद्भवले.

मुन्सिफ, कटक, दिनांक 31 ऑगस्ट 1946, च्या शीर्षक
खटला 1943 चा क्रमांक 120 मध्ये.

ए. व्ही. विश्वनाथ शास्त्री आणि बी. पी. माहेश्वरी,
अपीलकर्ते.

एस. पी. सिन्हा आणि आर. पटनायक, क्रमांक 2, 3
आणि 4 च्या. उत्तरदात्यांसाठी,

12 मे 1959 रोजी न्यायालयाचा निर्णय देण्यात आला..

सिन्हा न्या.—विशेष परवानगीने केलेले हे अपील ओरिसा
उच्च न्यायालयाच्या 27 एप्रिल 1954 च्या दुस-या
अपीलावर दिलेल्या निर्णय आणि डिक्रीच्या विरोधात आहे.
खालील न्यायालयांचे समवर्ती निर्णय बदलले आहेत,

दिवाणी प्रक्रिया संहितेच्या आदेश २१ नियम ६३ मधील तरतुदींनुसार (पुढे 'संहिता' म्हणून संबोधले जाते) फिर्यादींचा खटला फेटाळून लावला आहे. ओरिसातील कटक शहरातील दिगंबर जैन मंदिरात स्थापित करण्यात आलेले पहिले प्रतिवादी परेस नाथ ठाकूर यांच्या नावे 15 डिसेंबर 1926 रोजी केलेले ट्रस्टचे दस्तऐवज बनावट आणि फसवे असून त्यावर कारवाई करणे अभिप्रेत नव्हते, तसेच ट्रस्टच्या या दस्तऐवजाद्वारे समाविष्ट मालमत्ता, प्रतिवादी 2 ते 4 शी संबंधित होते आणि प्रतिवादी दुसऱ्या पक्षाविरुद्ध (प्रतिवादी 2 ते 4) फिर्यादींनी मिळवलेल्या डिक्रीच्या अंमलबजावणीत विकले जाण्यास जबाबदार होते. देवता, पहिला प्रतिवादी, विश्वस्तांच्या पालकत्वाखाली खटला दाखल केला.

या अपिलापर्यंत या खटल्याची वस्तुस्थिती, या अपीलाच्या निर्णयासाठी आवश्यक असल्याने, खालीलप्रमाणे आहे:

फिर्यादी हे वरील प्रतिवादींच्या हितसंबंधातील प्रतिवादींच्या हितसंबंधातील 14 एप्रिल 1927 च्या साध्या तारण रोख्याच्या संदर्भात गहाणदाराच्या हिताचे मालक आहेत. गहाण ठेवण्याची अंमलबजावणी करण्यासाठी गहाण दारांनी कटक येथील कनिष्ठ न्यायाधीशांच्या न्यायालयात खटला दाखल केला. त्यांनी 1 जून 1935 रोजी प्राथमिक हुकूम मिळवला, जो 13 ऑक्टोबर 1936 रोजी अंतिम करण्यात आला. कालांतराने गहाण ठेवलेल्या मालमत्तेची खरेदी-विक्री डिक्रीधारकांकडून केली जात असे, परंतु तारण मालमत्तेच्या विक्रीतून थकबाकी ची पूर्तता न झाल्याने 29 एप्रिल 1940 रोजी प्रतिवादी 2 ते 4 विरुद्ध 11 हजार रुपयांना मनी डिक्री प्राप्त करण्यात आली.

वादग्रस्त मालमत्तेत वरील विश्वस्ताच्या दस्तऐवजाद्वारे 23 सप्टेंबर 1934 रोजी संलग्न केले गेले होते.

जेंव्हा हुकुमनामा ची मालकी असलेल्या व्यक्तीने विश्वस्तासोबतच्या करारानुसार कार्यवाही करण्यास सुरुवात केली तेंव्हा विश्वस्तामार्फत प्रतिवादी क्र.1 संहिता अध्यादेश क्र.21 मधील नियम क्र.63 अन्वये दावा दाखल केला की, संबंधित न्यायनिर्णय-ऋणको हा मालक नसून मालकी देवाची आहे. यापूढे, संहिता आदेश २१ नियम ६३ अन्वये वादीने विश्वस्ताच्या करारा चा दावा न्यायालयाने न्यायनिर्णयाद्वारे मान्य केल्यामुळे त्या निर्णयाचा विरोध केला आहे. विश्वासाचा दस्तऐवज खोटा आणि काल्पनिक असल्याच्या कारणावरून हा दावा दाखल केला आहे. दोन्ही न्यायालयांनी ही परीस्थिती मान्य केली की ,समर्पणाचे कार्य प्रभावी आहे आणि देणगीदार, जे

प्रतिवादी दुसऱ्या पक्षाचे पूर्ववर्ती होते, त्यांनी विश्वासाच्या
 दस्तऐवजाचा विषय असलेल्या मालमत्तेत स्वतःला
 कोणत्याही प्रकारचे स्वारस्य पूर्णपणे काढून घेतले आहे
 असे मानण्यात सहमती दर्शविली. वादग्रस्त मालमत्ता
 गहाणदारांच्या कुटुंबियांच्या मालकीची नाही आणि सर्व
 शंका किंवा वादाच्या पलीकडे मालमत्तेचा मालकीहक्क
 ठेवण्याच्या उद्देशानेच ट्रस्टचा करार करण्यात आल्याचेही
 निदर्शनास आले. पहिल्या दोन न्यायालयांत अपयशी
 ठरल्याने फिर्यादींनी कटक येथील उच्च न्यायालयात दुसरे
 अपील करणे पसंत केले. पाणिग्रही, सी. जे. आणि
 नरसिंहम, जे. यांच्या खंडपीठासमोर या याचिकेवर
 सुनावणी झाली. न्यायालयाचा निर्णय विद्वान
 सरन्यायाधीशांनी दिला ज्यांनी खालील न्यायालयांचे निर्णय
 रद्दबातल ठरवले आणि संपूर्ण खर्चासह अपील मंजूर केले.

प्रतिवादी-प्रथम पक्ष उच्च न्यायालयाकडून या न्यायालयात अपील करण्यासाठी आवश्यक परवानगी मिळविण्यात अपयशी ठरल्याने, त्यांनी विशेष परवानगीसाठी या न्यायालयात धाव घेतली जी मंजूर केली. त्यामुळे हे अपील करण्यात आले आहे.

हे उघड आहे की दुस-या अपीलाबाबत उच्च न्यायालयाने ज्या प्रश्नाची दखल घेतली ते एक तथ्य आहे. निश्चित केला जाईल अशा प्रकरणाचा हा पैलू, खालील गोष्टींवरून दिसून येतो ज्या निरीक्षणासह उच्च न्यायालयाच्या निर्णयाची सुरुवात होते :- " दुस-या आवाहनात आमच्यासमोर महत्त्वाचा मुद्दा मांडण्यात आला आहे तो म्हणजे तोंडी आणि कागदोपत्री पुरावे हे अधिपत्राद्वारे खरोखरच देवतेला अर्पण केले गेले होते असा निष्कर्ष काढू शकतील का?"

हे निर्णयांच्या प्रदीर्घ मालिकेद्वारे चांगले चव्हाट्यावर आले आहे की उच्च न्यायालयाने दुसऱ्या अपिलावर दिलेला निर्णय हा मुळात एक वस्तुस्थिती होता. ज्याची उच्च न्यायालयाला जाणीव होती. प्रिव्ही कौन्सिलची आणि या न्यायालयाची समिती, जी उच्च न्यायालयाच्या दुसऱ्या अपिलावर, न्यायालयाने नोंदवलेले तथ्याचे निष्कर्ष कितीही चुकीचे असले तरी वस्तुस्थितीच्या प्रश्नांमध्ये जाऊ शकत नाही. त्या निर्णयांचा दाखला देण्याची गरज नाही. किंबहुना, वादी-प्रतिवादींच्या अभ्यासू वकिलांनी दोन्ही न्यायालयांनी एकत्रितपणे नोंदवलेल्या वस्तुस्थितीच्या निष्कर्षांमागे जाण्यास उच्च न्यायालय सक्षम आहे, असा युक्तिवाद केला नाही आणि करूही शकत नाही. त्यानंतर उच्च न्यायालयाने तोंडी आणि कागदोपत्री पुरावे तपासण्यास सुरुवात केली आणि पक्षकारांनी जोडलेल्या

मोठ्या प्रमाणात पुराव्यांची सर्वोत्तम तपासणी केल्यानंतर
असे निष्कर्ष नोंदवले की :

“ प्रतिवादी क्रमांक 1 आपले मालकी हक्क सिद्ध करण्यात
अपयशी ठरला आहे आणि वादींना न्यायनिर्णय -
कर्जदारांविरुद्ध त्यांनी मिळवलेल्या आदेशाची पूर्तता
करण्याच्या दृष्टीकोनातून खटल्याची मालमत्ता विकण्याचा
अधिकार आहे."

आमच्या मते, उच्च न्यायालयाने कायद्यात आणि
वस्तुस्थितीवर पूर्णपणे दिशाभूल केली आहे, जसे की सध्या
दिसेल, अगदी वस्तुस्थितीच्या निष्कर्षाच्या मागे जाण्याची
आपली तयारी आहे असे गृहीत धरले आहे.

सर्वप्रथम, उच्च न्यायालयाने पुराव्याची जबाबदारी
चुकीच्या पद्धतीने टाकली आहे, हे वर उद्धृत केलेल्या
निष्कर्षावरून दिसून येईल. जिथे दोन्ही पक्षांनी आपले

पुरावे जोडले आहेत तेथे पुराव्याची जबाबदारी बरेचसे महत्त्व गमावते. परंतु ती जबाबदारी निवडणूक लढविणाऱ्या देवतेने पार पाडली आहे का, हे स्वतः तपासून पाहण्याच्या दृष्टिकोनातून उच्च न्यायालयाने पुराव्याच्या जबाबदारीवर काही प्रमाणात भर दिल्याचे दिसते. हे उच्च न्यायालयाच्या खालील विवेचनावरून स्पष्ट होते :-

" या तत्वांद्वारे मूल्यमापन केलेले, कर्म स्वतःच देणगी निर्माण करत नाही; आणि प्रतिवादींनी पुराव्यांद्वारे हे दर्शविणे आवश्यक आहे की तेथे विद्यमान दानविधी ही याच विशिष्ट देवांसाठी लागू आहे ज्याचे वर्णन 'देवोत्तर' साठी लागू करता येईल."

पुढे उच्च न्यायालयाने 'असंख्य निर्णय' असे नमूद केल्यानंतर खालीलप्रमाणे निरीक्षण नोंदवले. . -

- वरील तत्त्वे या प्रकरणातील वस्तुस्थितीवर लागू केल्यास आपल्याला असे आढळते की पूर्वापार जे पठण केले आहे त्याशिवाय देवतेला मालमत्तेच्या औपचारिक समर्पणा संदर्भात कोणताही पुरावा दिलेला नाही. या गुणधर्माचे खऱ्या अर्थाने समर्पण झाले होते, या निष्कर्षाचे समर्थन करण्यासाठी हे पठण अपुरे आहे.

उच्च न्यायालयाचा योग्य आदर केला तर असे म्हणावे लागेल की, ज्या प्रकारच्या खटल्यांना ते हाताळत होते, त्या प्रकारच्या खटल्यांना लागू असलेल्या सुप्रस्थापित नियमाकडे दुर्लक्ष झालेले दिसते, पुराव्याचे दडपण एखाद्या फिर्यादीवर भार आहे, जो दस्तऐवज . बनावट व्यवहार म्हणून घोषित करण्यासाठी खटला दाखल करतो. फाशीच्या प्रक्रियेत तिसऱ्या पक्षाचा दावा कायम ठेवत फाशीच्या प्रक्रियेत दिलेला दिवाणी न्यायालयाचा आदेश

रद्द करण्याचा प्रयत्न केल्यास हा बोजा दुप्पट होतो. आपल्यावरील प्रतिकूल आदेशाच्या परिणामापासून सुटका मिळवू पाहणाऱ्या फिर्यादीला अंमलबजावणी करणाऱ्या न्यायालयाने योग्य ती चौकशी करून दिलेला आदेश चुकीचा असल्याचे दाखवून द्यावे लागते. त्यामुळे या खटल्यात प्रतिवादी वादी असण्याबरोबरच दावा प्रकरणातील दिवाणी न्यायालयाचा आदेश चुकीचा आहे, हे दाखविण्याचा त्यांच्यावर सुरुवातीचा मोठा बोजा होताच, शिवाय अपील लढविणाऱ्या प्रतिवादीने आधारलेला विश्वासाचा दस्तऐवज काल्पनिक असल्याचेही दाखविण्याचा त्यांच्यावर मोठा बोजा होता. दोन्ही न्यायालयांनी सर्व संबंधित पुराव्यांवर सविस्तर चर्चा केली होती आणि फिर्यादी आपली बाजू सिद्ध करण्यात अपयशी ठरल्याचे निदर्शनास आणून देण्याचे मान्य केले होते.

खालील न्यायालयांनी कोणता निर्णय दिला आणि उच्च न्यायालयासमोर वादात सापडलेला एकमेव प्रश्न कोणता ; ट्रस्ट डीड हा एक काल्पनिक व्यवहार होता की नाही हे होते. असा प्रश्न मुळात वस्तुस्थितीचा आहे. मीनाक्षी मिल्स, मदुराई विरुद्ध आयकर आयुक्त मद्रास¹ या खटल्यात या न्यायालयाचा ताजा निकाल पहा, ज्यामध्ये इतर गोष्टींसह असे आखून देण्यात आले आहे की, पुराव्यांवर सापडलेल्या इतर तथ्यांवरून निष्कर्ष काढूनही वस्तुस्थितीची काही विशिष्ट प्रकरणे वगळता कायद्याचा प्रश्न नाही. आपल्या समोरील प्रकरण यापैकी विशिष्ट नाही. उच्च न्यायालयाचा निर्णय रद्द करण्यासाठी ही निरीक्षणे पूर्णपणे पुरेशी आहेत, परंतु उच्च न्यायालय आपल्या निष्कर्षांमध्ये योग्य आहे की नाही हे पाहण्यासाठी खालील

1 [१९५६] एस. सी. आर. ६९१

न्यायालयांच्या समवर्ती निष्कर्ष रद्द करण्याची उच्च न्यायालयाची कारणे तपासू. उच्च न्यायालय वस्तुस्थितीच्या त्या प्रश्नांमध्ये जाण्यास सक्षम होते. या दस्तऐवजातील काही गोष्टींचा उच्च न्यायालयावर बराच प्रभाव होता, हे खालील निरीक्षणांवरून दिसून येईल :-

" सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे खालील दोन्ही न्यायालयांच्या नजरेतून सुटलेले आणखी एक महत्त्वाचे उद्गार आहेत आणि ते म्हणजे ' विश्वस्तांना वाटेल तर मालमत्तेची विल्हेवाट लावू शकतात आणि देवतेची दैनंदिन पूजा करण्यासाठी पुजारी देखील नियुक्त करू शकतात.,"

ही निरीक्षणे नोंदवताना उच्च न्यायालयाने कराराच्या शेवटी खालील परिच्छेदाचे खरे महत्त्व पूर्णपणे चुकवले आहे :-

“ केव्हाही गरज भासल्यास तुम्ही विश्वस्त आपल्या सर्वमान्य मतानुसार किल्ला खुर्दा व जिल्हा दांडीमाळ

येथील मौजस बारामुंडा, सिरीपूर व नुआपल्ली आदी ठिकाणी असलेली मालमत्ता या कराराच्या अनुसूची 'खा' मध्ये वर्णिलेल्या स्थावर मालमत्तेपैकी विकून पूजेच्या उद्देशाने कोणत्याही नोकराची नेमणूक करील, असे म्हटले तरी चालेल . "

दस्तऐवजातील वरील तरतुदीवरून हे लक्षात येईल की, पुराव्यांनुसार अत्यंत गैरसोयीस्कररित्या वसलेल्या काही विशिष्ट मालमत्ता विभक्त करण्याचा अधिकार विश्वस्तांना या कराराद्वारे देण्यात आला होता. या प्रकरणात वादग्रस्त असलेल्या मालमत्ता त्या श्रेणीत नाहीत. मालमत्ता कटक शहरात जमीन आणि घर आहे तेथे देवता स्थित आहे.

म्हणून, पहिल्या उदाहरणात, विशिष्ट अधिकार विश्वस्तांना देण्यात आले, वादग्रस्त मालमत्तांना मान्यता देण्यात आली नाही. दुसरं म्हणजे, डीड ऑफ ट्रस्टमधील अशी तरतूद

पूर्णपणे अयोग्य आहे, ज्यामुळे हा दस्तऐवज कारवाई करण्याचा हेतू नसल्याचा निष्कर्ष निघू शकतो.

त्यानंतर उच्च न्यायालयाने डी.डब्ल्यू.3 च्या पुराव्यांची सविस्तर तपासणी केली की जे स्वतः मान्यवर आहेत. व खालीलप्रमाणे सांगितले :-

“निःसंशयपणे हे साक्षीदार अतिशय सन्माननीय असल्यामुळे खालील कोर्टांनी ते विश्वासाह मानले.

या साक्षीदाराच्या जबाबाबाबत उच्च न्यायालयाने पुढील शेरे नोंदवले.

“आम्ही फक्त एका प्रश्नाशी संबंधित असून ते म्हणजे देवाशी समर्पणभाव आहे का. या मालमत्तेतील कोणतीही गोष्ट बक्षीस आहे का हे पाहण्यासाठी कोणताही साक्षीदार बोलावण्यात आला नाही.देवाच्या स्थापनेबाबतचा पुरावा हा ही अत्यंत दुर्बोध आहे.”

पुन्हा असे नमूद करावयाचे आहे की, उच्च न्यायालयाने डी.डब्ल्यु.1 कुंजबिहारी लालच्या पुराव्याकडे दुर्लक्ष केले , ज्यांनी पुढील प्रमाणे निवेदन केले.

“वादग्रस्त दुकानाचे घर ठाकूर दाम्पत्याचे आहे. 1870 किंवा 1872 मध्ये कदाचित ज्याचे नांव माणिकलाल आहे अशा एका व्यक्तीने वादग्रस्त दुकानाचे घर ठाकूरांना भेट म्हणून दिले.

विश्वासपत्राची अंमलबजावणी झाली आहे का, या प्रश्नावर सुनावणी करताना उच्च न्यायालयाने खालील महत्त्वाची निरीक्षणे नोंदवली :-

"सन १९३८ पर्यंतच्या मिळकतींचे भाडे व नफ्याचा विनियोग झाल्याचा कोणताही पुरावा नाही आणि ज्या हिशेबांची देखभाल झाल्याचा आरोप आहे, ते हिशेबही सादर करण्यात आलेले नाहीत. "

उच्च न्यायालयाने या प्रकरणाच्या या पैलूचा विचार करून काही भौतिक पुराव्यांकडे दुर्लक्ष केल्याचे दिसून येते. दावेदाराच्या वतीने वरील दाव्याच्या खटल्यात निष्पादक न्यायालयाने धनेश्वर लाल नावाच्या व्यक्तीचा पुरावा तपासला होता. साक्षीदाराचा मृत्यू झाला म्हणून खटल्यात एक्स्ट. एम. म्हणून चिन्हांकित केलेले त्याच्या पुराव्यातील खालील विधान समर्पक आहे :— मी, ठाकूर यांचे व्यवहार पाहतो. मी ठाकूर चा पंचायत सदस्य आहे. मी त्याची पूजाही करतो आणि त्यासाठी 12 रुपये मानधन मिळते. 1934 पासून मी ठाकूर यांचा पुजारी आहे. मी त्यांच्या जमीनीची 1936 पासून काळजी घेत आहे. मी नियमितपणे लेखे सांभाळतो , जे दुस-या मुन्सीफच्या कोर्टात सन 1941 च्या क्र.94 च्या सूटशी संबंधित आहेत. वादग्रस्त मालमत्ता ही ट्रस्ट डीड मधील लॉट क्र.1 व 2 शी

संबंधित आहे. प्लॉट 216 हा ठाकुरांच्या मंदिराचा आहे. ही दोन मजली इमारत आहे.”

या दाव्याला विरोध करणाऱ्या फिर्यादींनी साक्षीदाराची उलटतपासणी केली होती आणि त्याच्या उलटतपासणीत साक्षीदाराने दुसऱ्या मुन्सिफ न्यायालयात दाखल केलेल्या लेखात मंदिरात केलेल्या खर्चाचाही समावेश असल्याचे समोर आले. या अनुषंगाने वादग्रस्त मालमत्तेसंदर्भात ती हिशेबपुस्तिका सादर करण्याचे आवाहन फिर्यादींनी प्रतिसपर्धी प्रतिवादीला केले नव्हते. जर त्या पक्षकाराला ती कागदपत्रे सादर करण्यास बोलावले असते आणि ते सादर करण्यास टाळाटाळ केली असती, तर त्याचा विपरीत निष्कर्ष न्यायालयात येऊ शकला असता. पण दुसऱ्या अपिलावर उच्च न्यायालयाचा असा प्रतिकूल निष्कर्ष काढण्याकडे कल होता, जरी खटल्यात असा निष्कर्ष

काढण्यासाठी कोणताही पाया रचला गेला नव्हता. याच अनुषंगाने उच्च न्यायालयाची खालील निरीक्षणे पुढीलप्रमाणे :-

- दुसरीकडे, या प्रकरणातील इतर तथ्ये आणि परिस्थिती वरून असा ठाम अंदाज बांधला जातो की, प्रत्यक्षात अशी कोणतीही देणगी नव्हती.

त्यामुळे खालील दोन न्यायालयांच्या वस्तुस्थितीचे समवर्ती निष्कर्ष उलटून दुसऱ्या अपिलावर उच्च न्यायालयाने दिलेला निर्णय पुराव्याची जबाबदारी चुकीच्या पद्धतीने टाकून तोंडी व कागदोपत्री पुराव्यांवरून काढलेल्या निष्कर्षावर आधारित असल्याचे स्पष्ट झाले आहे. तसे करण्याचा अधिकार उच्च न्यायालयाला नव्हता. शिवाय, जसे आम्ही आधीच सूचित केले आहे. गुणवत्तेच्या

आधारेही उच्च न्यायालयाचे निष्कर्ष गंभीर टीकेला सामोरे जाण्यासाठी खुले आहेत आणि ते अयोग्य मानले पाहिजेत. वरील कारणांमुळे उच्च न्यायालयाच्या निर्णयाचे समर्थन करता येणार नाही, हे स्पष्ट आहे. त्यानुसार संपूर्ण खर्चासह अपील मंजूर केले जाते आणि खटला फेटाळला जाईल.

अपील मंजूर

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि

कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

X-X-X-X